

Drago Bregant

Drago Bregant je zbiralec in raziskovalec drobcev iz krajevne zgodovine in domoznanstva. Pri svojem delu poskuša razumeti in biti kritičen. Zato išče logične povezave med ustnim izročilom in med sosledjem že zabeleženih dogodkov. V odkritih vrzelih posreduje izziv nadaljnjim raziskavam.

CURRICULUM VITAE JOHANNIS POKLJUKAR – PRIPISI NA ROB NEKEGA ZAPISA

UVOD

Vse, kar je mojega, nosim s seboj, rek, ki ga je izustil starogrški filozof Bias, mogoče najbolj ponazarja izoblikovano sintezo kolektivnega spomina, izraženega v ustnem izročilu o preteklosti dogodkov, oseb, nastanka in

izvora krajevnih, ledinskih in hišnih imen, katastrof, pripetljajev in peripetij. Spomina, ki nemalokrat v odvisnosti od dolžine časovne premice in glede na ustno prenašanje doživlja v veriženju interpretacij in nastanka vrzeli transformiran prehod iz preteklosti v mit in mistifikacijo. Kaj rado se zgodi, da pisni

Pogled pred nevihto Z Vrha

ostanki ostanejo v senci ustnega izročila. Je resnica v ustnem izročilu podanega zločina nad lastnim otrokom v nedeljskem dopoldnevu na trdni domačiji,¹ ali pa je resnica, da so najdene kosti pod hišnim pragom pripadale ljubljeni osebi, mesto njihovega zadnjega počitka pa zgolj ostanek poganske votivnosti k hišnemu ognjišču in hkrati apotropejski obred?²

Ljudsko pripovedništvo je ohranilo spomin na zlobnega graščaka, ki je Gorjancem med drugim odvzel planino Krmo in planino Javornik³ na Pokljuki in s tem stare pravice,

- 1 Pri Pustu na Stari Pokljuki naj bi v nedeljskem dopoldnevu ostala doma samo gospodar in najmlajši otrok, ostali člani družine pa naj bi se v dolini udeležili nedeljske maše pri farni cerkvi v Zgornjih Gorjah. Ker je otrok neutolažljivo jokal, ga je oče v nemoči in besu tako udaril, da ga je na mah ubil ter truplo zakopal pod hišni prag in tako pred prihodom družine prekril svoj zločin. Družini je kasneje oznanil, da se je otrok izgubil, nedeljsko iskanje pa ni obrodilo sadov, zato so prišli do zaključka, da so dete odnesle zveri. Kasneje, po odhodu Pustovega rodu s Pokljuke, naj bi bile najdene kosti, detomor pa naj bi bil kriv za propad Pustovine. To je zgodba, ki jo boste slišali v Gorjah in vam bo podana kot resnični dogodek.
- 2 V apotropejskem obredu zakopanih kosti (ki niso nujno človeške) gre pravzaprav za starožitno verovanje, da se z njimi odvrta nesreče. Če so bile res najdene kosti, bi lahko šlo za simbolno poudarjanje praga kot prehoda iz enega sveta v drugega in je (bil) zato hišni prag posvečeno mesto. Prag je nemalokrat dvignjen, korak preko pa človeka prisili v nakazan priklon. Prag je mesto srečanja in je mesto slovesa. Kostni pod hišnim pragom predstavljajo zaščitnika – hišnega duha, ki odvrta nesrečo in je hkrati rodovna vez. Drugo podobno mesto za hišnega duha je hišno ognjišče, ki prav tako predstavlja obredno mesto. Antropološka znanost prav tako pozna vstavljanje kosti v temelje objektov.
- 3 Planina Javornik na Pokljuki (ljudski »Zajavrnik« iz nevednosti velikokrat izpodriva novodobno poimenovanje v povsem izmaličeno ime Javorniška planina) je z nastankom katastrskih operatov v sredini 18. stoletja in vse do danes v katastrski občini Zgornje Gorje s parc. št. 659/1, planina pa stoletja predstavlja pašne površine Agrarne skupnosti Gorjuše–Nomenj, kar nakazuje, da je v nastanku operatov šlo za vedenje, da pašne pravice za to planino še niso bile legitimne, v nasprotnem primeru bi bila planina teritorialno zavedena v sosednjo katastrsko občino Bohinjska Češnjica.

podeljene s strani Ortenburžanov, ter da je zavoljo tega plenil živino in na Blejskem gradu dosmrtno zapiral ljudi. Zgodovinski podatki kažejo, da je šlo v tem primeru za družino Kreyg (tudi Kreigh), katerih moški člani (Konradt, Andrej, Jurij, Hartman) so bili v 16. stoletju vrsto let zakupniki ali oskrbniki blejskega gospostva in hkrati radovljiške graščine kot dela nekdanjega ortenburško-celjskega gospostva. Mar se skozi Polykseno Kreyg, vdovi po Hartmanu, ki je odvzel blejskim in tudi gorjanskim kmetom starodavno pravico do ribolova v vodah svojih vasi, skriva legenda o potopljenem zvonu v Blejskem jezeru in je v fabuli zgodbe skrit obračun ogoljufanega ljudstva s pogoltnostjo upraviteljev, saj prigoljufano bogastvo iz zlorabe zaupanega upravljanja gospostva konča kot potopljeni zvon na dnu jezera? Mar se v prisposobi viharja v povsem katoliško naravnani zgodbi ne zrcali upanje na končno zadoščenje? Prav tako je ljudska zgodba o Kroti, ki bo požrla Radovno, v kateri je posredovanje ohranjenega spomina na Pietra della Grotta (tudi Dellagrotta), ki je konec 16. stoletja začel s svojim fužinarstvom v dolini Radovne in tako spremenil do tedaj ustaljene navade okoliškega kmetskega življa, in s svojo pridobljeno koncesijo posegel v staro pravdo in v ustaljeni red, ali pa matrica ustnega izročila seže še dlje do poglejskega ministrala Kranschrota v srednji vek?

Zgodovinopisje je analitična obdelava razpoložljivih informacij in dogodkov ter z njimi povezanih oseb v rekonstrukciji preteklega časa, ki pa se žal ne more izogniti predhodnim modifikacijam in včasih tudi napačnim interpretacijam. V nastajanju zgodovinopisja se kolektivni spomin navkljub razlikovanju od same statičnosti zgodovinskosti tvorno vpleta v tvorbo zapisa, ki nastaja šele tedaj, ko obstaja nevarnost, da bi spomin dokončno izginil, razpoložljivi podatki pa ne odstirajo popolne slike zgodovine, in prav zato sta potrebna analitično povezovanje ter interpretacija. Kritična analiza ohranjenih fragmentov je izziv za nadaljnje raziskovanje.

1. CURRICULUM VITAE JOHANNIS POKLJUKAR

»Na zadnjih straneh rokopisa Pastoralno bogoslovje, ki je bil last g. kanonika Janeza Pokljukarja, je napisan v latinščini – Curriculum vitae Johannis Pokljukar. Zaradi slabe vezave knjige so odpadli zadnji listi. V slovenščini bi se nekako takole čital: Jaz Janez Pokljukar, duhovnik in učitelj bogoslovja v Ljubljani, hočem napisati po spominu mojega očeta vse, kar sem slušal od njega o našem rodu. Mi Pokljukarji smo s Pokljuke. Še danes imamo sorodnike pri Pokljukarju, Figovcu in Pustu. Nekoč je bilo sorodstvo tudi pri Martinovcu v Zatrniku. Prvič se omenja Pokljukar v krstni knjigi leta 1640. Okoli leta 1600 je bil lastnik topilnic v Smešniku pri Fužini Andrej pl. Bobek po rodu iz Kroke. Gašper pl. Bobek je bil leta 1633 gorjanski župnik, pozneje pa ljubljanski prošt. Pokopan je v radovljiški cerkvi. Andrej je imel tri sinove in hčer Jero. Najstarejši sin Tomaž je bil vojak in se je vojskoval proti Turkom na Hrvaškem. V boju je bil ubit njegov konj. Padel je na njega in ga tako pohabil na levi roki, da ni bil več sposoben za vojaško službo. Okoli leta 1620 je postal oskrbnik briksenških gozdov na Pokljuki, katere so imeli v zakupu Lenkoviči. Stanoval je v Flegariji pod Blejskim gradom. Leta 1624 je ponovno začela razsajati kuga v Blejskem kotu. Umaknil se je v gozdarsko kočjo na Pokljuki. Ni se več hotel povrniti v Grad. Na Pustovini, kjer je lep razgled po Gorenjski, si je sezidal hišo in odkupil več zemlje. Poročil se je pri Adamovcu s hčerjo sorodnikov Lenkovičev, ki so imeli tudi odkupljeno zemljišče nad Zatrnikom. Zadnjič sem bil na Pokljuki leta 1842. Hotel sem si bolj natančno ogledati dom mojih prednikov. Na podboju vežnih vrat pri Pustu je bila letnica 1649. Nad vrati sem videl vzidan viteški grb, kateri pa je bil že tako razjeden od raznih vetrov in dežja, da nisem mogel razločiti, kaj je bilo v njem usekano. Na hlevnih vratih pa je bila letnica 1705. Na

hiši so bile tri slike popolnoma oprane od dežja (Višarska Marija, sv. Rok, sv. Barbara). Malo preje, ko se pride po strmi strani na Vrh je vsekana v kamen letnica 1766. Na Vrhju je porušeno štirioglato znamenje z letnico 1703 (Ex voto). Na podboju Figovčevih vrat je bila letnica 1740. Pri Pokljukarju sem videl dve sliki iz leta 1784, drugih starejših letnic nisem našel, ker je bila prvotna hiša prezidana. Oskrbnik Tomaž je imel sina Jurja roj. 1634, Gašperja roj. 1639 in hčer Barbaro, ki je mlada umrla. Starejšemu sinu Jurju je dal nekaj iztrebljene zemlje na drugi strani doline v pričetku pokljuških gozdov. Sezidal mu je tudi malo gospodarsko poslopje. Ljudje so ga imenovali Pokljukarja. Jurij je imel tri sinove in dve hčeri. Primož in Lukež sta ostala samca. Janez pa si je našel ženo na Kupljenku. Iz tega zakona sta bila rojena Primož in Blaž, ki se je kasneje poročil z neko Marino. Na Pustovini je postal gospodar drugi sin Tomaža – Gašper. Ženo je našel pri Fužini. Družina se je pomnožila za tri sinove, Antona, Miha, Gašperja in za dve hčeri: Mino in Polonijo. Mina je šla v Velesovski samostan in postala celo predstojnica Dominikank. Polona se je poročila v Gorje. Starejšega sina Antona so poslali v šole. Ker ni čutil poklica do duhovskega življenja, si je izbral vojaški stan. Postal je častnik in se bojeval pod poveljstvom Evgena Savojskega. Žena mu je kmalu umrla in mu ni zapustila potomcev. Okoli leta 1735 se je povrnil med svoje na Pokljuko. S seboj je pripeljal mladega Krištofa, ki je bil njegov posinovljenec. Oče Gašper je zapustil tudi starejšemu sinu velik del gozda med Pustovino in Pokljukarjevino. Sezidal si je gospodarsko poslopje in pričel kuhati oglje. Ljudje so ga imenovali Kopišarja. Mlajši brat Gašper je upravljal pri Fužinah topilnice. Ko je umrl brat Miha, je Antonov posinovljenec Krištof prevzel upraviteljstvo pokljuških gozdov. Po smrti Antona je podedoval vse njegovo premoženje. Na dom je pripeljal za gospodinjo hčer Gašperja, najmlajšega Antonovega brata. Z ženo Agato sta imela več otrok, Gašperja,

Krištofa, Martina in Jurja. Gašper je šel k Martinovcu za gospodarja. Od kod je bil Krištof, nisem mogel nikoli natančno zaznati. Slišal sem sledeče: Krištof je bil sin nekega hrvaškega častnika Antonovega tovariša. Ko je padel v vojni, se je njegova mati bogato poročila z nekim trgovcem v Splitu. Otrok nista imela, zato je očim zelo ljubil ženinega sina Krištofa. Dal ga je v vojaške šole in kmalu je postal častnik. Pisal se je Semlja. Iz spoštovanja do drugega očeta je prevzel tudi njegovo ime Figovac. Podpisoval se je Semlia Figovac Krištof. V farnih maticah se bere njegovo ime Shemla, Schemua, Semlia, Semlua. Župnik Jožef Kalčič je zapisal pri neki cerkveni dajatvi: Christophorus Semliak de Pokluka in pecunia solvit/Krištof Zemlja(k) iz Pokljuke plačal v denarju. Anton Pokljukar je spoznal mladega Krištofa v vojaški službi. Nekoč mu je v boju rešil življenje. Od takrat ga je vzljubil in vzel pod svoje varstvo. Mati mu je umrla. Očim je utonil na svoji trgovski ladji. Krištof ni imel veliko veselja do vojaškega stanu, zato je prišel z Antonom na Pokljuko. S Krištofom se prične novi rod na Pokljuki. Ljudje so začeli imenovati Kopišarjevo hišo pri Figovcu. Starejši sin Gašper, ki je bil gospodar pri Martinovcu, je imel dva sina in hčer Polono. Sin Jurij se je smrtno ponesrečil, drugi, Marko roj. 1783, je postal duhovnik. Sedaj je ostala na domu hčer Apolonija, ki se je poročila s Tomaževim Andrejem Lukancem. Od takrat so pri Martinovcu Lukanci. Leta 1878 je padel v bosanski vojni edini Gorjanc Lukanc. Gašper je bil zadnji Lukanc. Z Gašperjem, ki je bil brez potomcev, je izumrl rod Lenkovičev pri Martinovcu.

Na Pustovini je gospodaril Miha Pokljukar, rojen okoli leta 1680. Imel je dva sina in tri hčere. Starejši je ostal na domu, mlajši pa se je priženil h Kozlu v Gorje. Ena izmed hčera je šla na Kupljenik. Pri Kozlu so imeli več otrok, ki so se poročili na razne kmetije ... do tu Curriculum vitae J. P.«

2. O STARI POKLJUKI IN PREBIVALCIH TER SORODSTVU

Gornji zapis v obliki tipkopisa je iz hišnega arhiva pri Žagarju v Krnici. Že uvod nam pove, da gre za prepis rokopisa, napisanega v latinščini, v katerem avtor pove, da bo napisano ustno izročilo po spominu. Dokument predstavlja del arhivske zapuščine Janeza Poklukarja, čigar strica sta bila duhovnika, njegov brat pa je bil deželni glavar Josip Poklukar, ki je sam kot kmet in žagar slovel kot izjemno izobražen mož, ki je bil v lokalnem okolju pobudnik za ustanavljanje društev in podružnice hranilnice. Tipkopis je delo osebe, ki je v lastnem hotenju oblikovanja zapisa sledila zapisovanju priimka iz izpeljave Pokljuka v duhu uvedbe pravopisne doslednosti ob prelomu stoletja, prav tako pa je verjetno, da je zapis nastal po nareku in je narekovelec v narek rokopisne predloge vpletal lastna dejstva in domneve, kar je razvidno predvsem v zadnjem delu, ko omenja prvo svetovno vojno in se v zaključku v celoti izgubi v redosledu Pustovega rodu.

Arhiv RS, Franciscejski kataster za Kranjsko, k. o. Zgornje Gorje, SI AS 176/L/L179/g/A07.

Stara Pokljuka je opuščeno naselje, ki so ga predstavljale kmetije Pri Pust, od katere stavbe so sedaj ruševine z nakazano tlorisno zasnovo, Pri Poklukarju, kjer so stavbe razen enega gospodarskega poslopja prav tako ruševine, ter pri Figovcu, kjer hiša in hlev nista več stalno naseljena.

Izsek franciscejske katastrske mape iz leta 1826 nam prikazuje območje Stare Pokljuke, razporeditev objektov ter pripadajočih njivskih in travniških površin v objemu gozda. Strugo skozi Pokljuško sotesko enostavno poimenuje Graben, postreže pa nam z napačno umestitvijo hišnega imena Pri Pust na domačijo Pri Poklukarju, kar je popravil reambulančni kataster iz leta 1882. Reambulančni kataster je bil posledica sprememb na področjih ureditve države, prometa, sprememb lastništva in zemljiške odveze, in zaradi pretoka dvajsetletnega odkupnega činža ter težnje države, da izpelje nov in boljši način lastnega financiranja. Reambulančni kataster je zanimiv tudi zaradi uporabe slovenščine in večjega vnosa ledinskih imen na karte, kar je posledica uvedbe komisij. Komisije za meritve so bile sestavljene iz inšpektorjev, geometrov in pomožnih uradnikov, k sodelovanju pa so pritegnili predstojnika občine, izvoljenega predstavnika občine in lastnika zemljišča.⁴ V času reambulančnega katastra sta bili že obe kmetiji v lasti barona Josipa Žveglja⁵ oziroma njegovega sorodstva, saj sta se kmetiji gospodarsko izčrpali in so jih bili lastniki prisiljeni prodati.⁶

Hišno ime Pri Pustu, kjer so se stoletja pisali Poklukar, ni neobičajno in se pogosto pojavlja v hribovitih predelih.⁷ Misel napeljuje na izpeljavo na pustoto in krčevino, nastalo sredi gozda ter na njeno osamljenost in odročnost. Vendar, če izhajamo iz teze, da je

Arhiv RS, Reambulančni kataster za Kranjsko, k. o. Zgornje Gorje, SI AS 181/L/L179/g/C09 – izsek s približnim vrisom stare poti (rdeče barve)

bil prvi prebivalec na Pustovini nekakšen pooblaščenec svojega gospoda, ki je nadziral izkoriščanje gozda za potrebe prebujajočega se fužinarstva, in je bil v očeh dolinskih kmetov in fužinskih prišlekov substitut zemljiškega gospoda ali deželnega vladarja, bi se lahko poigrali z mislijo, da je nastanek hišnega imena Pust nastal pravzaprav iz nemške besede Fürst.

Na reambulančni mapi je z rdečo barvo vrisan potek stare poti, ki je nekdanj vodila mimo Pustove domačije. Ob robu poti so še vidne ruševine nekdanjega objekta, ki je verjetno služil kot prirodno skladišče za oglje, sama hiša in gospodarsko poslopje pa sta bila umaknjena nekoliko stran od poti. Hiša je bila v tlorisu velika približno 13 x 9 m, od katere je ostal zgolj obris in (presenetljivo) preko delno zasutega vhoda zelo težko dostopna manjša klet, velikosti 3 x 1,8 m, ki pa je ohranjena v celoti z enojnim vzdolžnim velbom in ohranjenim ometom stropa in sten. V enem od zidov je ohranjena domiselna polkrožna vdolbina, ki je služila kot niša za razsvetljava sicer še danes suhega, vendar temačnega prostora. Klet je v posutem grušču pritličja ohranila posamezne dele okenskega in vhodnega portala iz zelenega tufa.

Poselitev območja, ki ga sedaj predstavlja naselje Zatrnik⁸ in opuščeno naselje Stara

4 Zemljemerci so bili v veliki večini češkega porekla. V tem delu sta delala Vilim Meravek in Ivan Žiška. Slednji se je zaradi večletnega bivanja v krajih meritev ter zaradi duha panslavizma podpisoval kot Janez. Pokojna Kolenčeva mama (roj. 1903) mi je kot otroku pripovedovala o geometru Šiški, ki da je v času meritev stanoval Pri Umružu na Poljšici.
5 Slednji je konec 19. stoletja predlagal, da bi njegovi posestvi na Stari Pokljuki in na Dolgem brdu v Gorjah (hiša je še danes med domačini imenovana Emavs) tvorili posestvo kmetijske šole, vendar s svojim predlogom ni uspel prepričati komisije.
6 Sodni razglasi oklici Okrajnega sodišča v Radovljici v obdobju 1856–1875.
7 Hišno ime je tudi na Kupljenku in na Podjelju.

8 Zasnovo naselja so prvotno predstavljale kmetije Pri Tomažovec (te ni več), Pri Adamovc, Pri Anžk in Pri Martinovc, kasneje je bila oddvojena še domačija Pri Podgošarju, naselje se je v 70. letih prejšnjega stoletja z začetkom smučarskega centra razširilo z vikend naseljem.

Bogato profilirani sims okenskega okvira in deli vratnega portala

Deli vratnega portala

Pokljuka⁹ (oba loči tesen, imenovana Poključka soteska), naj bi po ustnem izročilu zakrivil graščak, ki je tja poslal svoje nezakonske sinove, ki so kot sad prepovedane ljubezni obljudili in izkrčili nerodovitno divjino blejskega gospostva, je možno umestiti v pripovedko za zimsko paberkovanje¹⁰ ali pa s kritično presojo dostopnih in še ne raziskanih podatkov v zgodovinski okvir z izhodiščnim dejstvom.

Dejstvom, ki ga ponuja župnijska kronika,

⁹ Stara Pokljuka je opuščeno naselje, ki so ga predstavljale kmetije Pri Pust, od katere stavbe so sedaj ruševine z nakazano tlorisno zasnovo, Pri Poklukarju, kjer so stavbe razen enega gospodarskega poslopja prav tako ruševine, ter pri Figovcu, kjer so stavbe neobljudene.

¹⁰ Potomci prebivalcev vedo povedati, da so njihovi predniki še nedolgo nazaj hodili prižigat sveče v sebenjsko cerkev, kajti tam je pokopana njihova prednica – graščakinja.

ki navaja, da je bil konec 18. stoletja pri Tomaževcu rojen duhovnik Jurij Lenkovič, katerega priimek je isti kot priimek Ivana Lenkoviča, generala Vojne krajine. Konec 16. stoletja je bil Lenkovič zakupnik blejskega gospostva, katerega žena iz družine Thurn je pokopana v sebenjski cerkvi, in kot priimek deželnega glavarja Jurija Lenkoviča, ki je skupaj z Žigo Thurnom ter s podporo in moralno avtoriteto škofa Tomaža Hrena dal leta 1601 izgnati vse protestante iz Kranjske.

Zapis, ki je predmet te razprave, je zapuščina duhovnika Janeza Poklukarja, ki je bil rojen 24. 6. 1802 v Krnici pri Žagarju v družini, ki je bila kot mnoge gorjanske družine¹¹ zaznamovana z rodovno ekspanzijo močnih družin Stare Pokljuke. Za duhovnika je študiral v Celovcu, Gradcu in Ljubljani. Za duhovnika pa je študiral tudi njegov brat Jožef Poklukar ml., ki je bil rojen 29. 1. 1799 in je bil nazadnje, do svoje smrti 8. 3. 1866, župnik in narodni buditelj v župniji Šentvid, prej pa v župniji Dobrovi.¹² Janez Poklukar je mašniško posvečenje prejel 20. 8. 1828 in po kaplanovanju v Idriji je kaj kmalu začel poučevati na ljubljanskem bogoslovju in bil prav tako stolni kanonik kot njegov bratranec Jožef Poklukar starejši.¹³

¹¹ Po oporočnem volilu Tomaža Poklukarja je bilo sorodstvo zagotovo: Pri Žagarju v Krnici, Pri Jerneju v Grabču, Pri Kozlu, pri Kapnekharju (s priimkom Pole) v Grabču, verjetno pa tudi Pri Benku, Pri Kamneku v Gorjah ...

¹² V Dobrovi je s podporo grofa Blagaja v župnišču ustanovil šolo, kljub nasprotovanju posvetnih oblasti, in se s svojim delovanjem v župniji, ki obsega tudi božjepotno cerkev Marije v Leščevju, tako priljubil, da je ob svoji premestitvi v izogib napovedanim nemirom, češ da ne bodo dopustili te krivice, kraj zapustil naskrivaj ponoči in brez slovesa. Bil je reden dopisovalec v Kmetijske in rokodelske novice in ostale časopise. Nekoč so se k cerkvi Matere Božje na Dobrovi zgrinjale v času šmarnih dni med velikim in malim šmarnom procesije od Ljubljane do Brezovice in se je zbralo tudi do 15.000 ljudi. Vsekakor je bila močna fara, ki je cerkvi in posledično tudi duhovniku nudila dobre dohodke.

¹³ Jožef Poklukar je bil rojen 16. aprila leta 1791 v Zgornjih Gorjah pri Kozvu in je v Ljubljani v letih 1803–1808 dokončal gimnazijo, po dvoletnem

študiju filozofije nadaljeval študij teologije, ki ga je zaključil leta 1814 kot študijski vrstnik Frana S. Metelka (r. 14. 7. 1789 v Mokronogu, u. 27. 12. 1860 v Ljubljani). Jožef Poklukar je v letu 1816 postal dvorni kaplan škofa Avgušтина Gruberja, ki ga je v času svojega imenovanja nastavil za profesorja moralne teologije na novoustanovljenem bogoslovju. Bil je pedagog novim duhovnikom, katerim je polagal vnemo za slovenski jezik in pisateljstvo, med drugim Antonu Martinu Slomšku (r. 26. 11. 1800 v Slomu pri Ponikvi, u. 24. 9. 1862 v Mariboru). Poklukar je bil Slomšku leta 1823 profesor pastoralne teologije v Celovcu, kasneje pa sta bila pobratima in sta prav tam družno sodelovala v tehničnih vprašanih slovstva vse do Poklukarjeve premestitve v Ljubljano leta 1831. Slomšek ga je kasneje pozival, naj sodeluje v Drobntnicah in naj posloveni metodološko pedagoški učbenik, katerega pa se je kasneje lotil sam in je znan pod naslovom Blaže in Nežica v nedeljski šoli. Iz njune korespondence se nakazuje, da je bila ideja prevoda Jaysove vzgojne povesti Walter und Gertrud Poklukarjeva, ki pa je kljub Slomškovi vzpodbudi ni dokončal in je delo ostalo Slomšku. Skupna celovška leta sta spletala pri Urbanu Jarniku (r. 11. 5. 1784 Sv. Štefan v Ziljski dolini, u. 11. 9. 1844 Možberg), narodnemu buditelju, pesniku in jezikoslovcu, in Matiji Ahaclu (r. 24. 2. 1779 Gorenče na Koroškem, u. 23. 9. 1845 Celovec), celovškemu profesorju matematike in naravoslovja, ki je verjetno obema vzpodbudil zanimanje za bolj posvetne stvari, za gospodarski preporod kot temelj nacionalne samobitnosti. Sam Slomšek je bil verjetno kasneje tudi vezni člen med Janezom Bleiweisom in med včasih samovoljnim in kontroverznim Poklukarjem, med katerima je občasno, zaradi različnih pogledov na vprašanja razvoja narodne entitete, prihajalo do trenj. Jožef Poklukar je bil od leta 1845 pravi ud Kmetijske družbe. S povsem posvetnimi prispevki, kot so nujnost zimskega oranja ter o novih tehničnih pripomočkih za kmečki živelj in nujnosti snažnih kmečkih dvorišč, je sodeloval v Bleiweisovih Kmetijskih in rokodelskih novicah. Prav tako je pisal o potrebi šole in izobrazbe ter o slovstvenih zadevah in opozarjal, da jezik zaradi besedotvorja ne more biti statičen, prav zato pa mora biti osnova izdelana sistematično, kar je proti koncu utemeljeval v duhu razvijajočega se panslavizma. Kontroverznost Jožefa Poklukarja se kaže v tem, da je bil izobražen v duhu janzenističnega rigorizma in je verjetno kot pedagog pastore tudi tako deloval, po drugi strani pa je bil v svojem intelektualnem delu iskrič ter v duhu preporoda in je svet in svoje poslanstvo dojemal filozofsko skozi teorijo paradoksa, kar se kaže tudi v njegovih literarnih poskusih in tudi v življenjskih dejanjih. Leta

Med drugim je bil tudi duhovnik uršulink. Vrsto let je na Jurjevo nedeljo daroval mašo v Gorjah, ker sta bila z gorjanskim župnikom Karolom Tedeschijem prijatelja in bil tudi zaradi tega velik dobrotnik gorjanski fari, saj je za potrebe gorjanske cerkve in njeno obnovo daroval denar, srebrn misal in dva mašna plašča, prav tako pa se je spomnil v oporoki. V zvezi z oporoko je treba omeniti, da je v njej namenil del denarja za štipendijski fond v višini letne štipendije 40 goldinarjev Poklukarjevemu rodu oziroma za ostale Gorjance. Skrbnik štipendijskega fonda je bil brat Andrej. Tu se je zgledoval po sorodniku, duhovniku Tomažu Poklukarju (roj. 1730 pri Poklukarju na Stari Pokljuki, u. 11. 4. 1814 v Michelstettenu v Avstriji), ki je v oporoki namenil del denarja v višini 20 goldinarjev letno za štipendijski fond.¹⁴ Skrbnik je bil do svoje smrti Jožef P., potem pa brat Andrej. Na podlagi tega se ugotavlja, da je bil Janez Poklukar osebno ekonomsko zelo močan ter da je pravi čas ujel razvijajoči se tok denarnih naložb. Janez Poklukar je

1825 je prosil za mesto ravnatelja na ljubljanski realki, kasneje pa za premestitev na kak drug javen zavod. Zapis gorjanskega kaplana Mraka v spominskem zapisu na K. Tedeschija, objavljenem leta 1891 v Drobntnicah, pa omenja z incialkami J. P. gorjanskega rojaka, ki je v odgovor na prošnjo, če bi prispeval dar za obnovo cerkve, sporočil, da naj župnik rajši zaljša srca Gorjancev. Tukaj ni šlo za skopuštvu, temveč za napotilo župniku, da naj uporabi takšne vzvode, da bodo farani začutili poistovetenje s farno cerkvijo. Njegovo filozofsko videnje sveta skozi teorijo paradoksa in s tem lastno trpinčenje se kaže tudi skozi njegovo donkihотовsko ustvarjanje univerzalnega črkopisa v obdobju že končane črkarske vojne. V svojem ustvarjanju je bil priznana avtoriteta na področju slovstva, moralne teologije in pastoralne teologije.

14 Amtsblatt zur Laibacher Zeitung, 11. 4. 1840: »Das von Thomas Poklukar, gewesenen Weltpriester zu Michelstetten, errichtete Stipendium, dermal im jährlichen Ertrage von 20fl. Dieses Stipendium ist bestimmt: a) für folche Studierende, welche von den Neffen oder Nichten dieses Stifers abstammen, b) in deren ermanglung aber in Subsidiien für die etwa lebenden Kinder der zwei Neffen des Stifers in Görjach und Kerniza, so wie für die lebenden Kinder seiner Nichte Elisabeth (Spella) in Grabetche, c) ... solcher für Studierende aus der Pfarre Ober Görjach bestimmt ...«

bil tudi v toku in centru intelektualnega in umetniškega ustvarjanja v tedanji Ljubljani, tako iz zapisov sledi, da se je poznal s slikarjem Matevžem Langusom, ki naj bi portretiral njega in njegovega brata Andreja (gospodarja pri Žagarju in očeta dr. Josipa Poklukarja),¹⁵ kar niti ni čudno, če vemo, da je v letih 1843–1844 Langus poslikaval kupolo ljubljanske stolnice, torej v času, ko je bil Janez Poklukar že kanonik in je tako po funkciji nadzoroval delo. V zvezi z Matevžem Langusom (roj. 9. 9. 1792 Kamna Gorica, u. 19. 7. 1855 Ljubljana), slikarjem in znanim ljubljanskim portretistom, velja omeniti, da je tja do konca dvajsetih let dvajsetega stoletja veljalo prepričanje (ki ga je ovrigel umetnostni zgodovinar France Mesesnel), da je slika Podoba starca, ki je v Narodni galeriji, pravzaprav portret Jožefa Poklukarja st., kar je bilo tudi objavljeno v Ilustriranem narodnem koledarju za leto 1899. Slika iz vidnih detajlov (npr. ovratnik) predstavlja starega, premožnega moža, vendar trenutno misel na to, da bi bila slika poklon očetu s strani enega od kanonikov in tako dejansko slika Poklukarja, odžene protimisel, da se slika potemtakem ne bi že sorazmerno kmalu po smrti kanonikov znašla v tuji lasti. Možno je tudi, da je slikar naredil na osnovi istih skic več portretov. Vendar, kdo bi vedel. Slikar je naredil portreta kanonika Janeza Poklukarja in njegovega brata Andreja, kmeta in žagarja. Oba sta v zasebni lasti. Janez Poklukar je bil prav tako izvršitelj oporoke Frana Metelka,

¹⁵ Andrej Poklukar je bil rojen leta 1800 in je umrl 17. 2. 1876. Bil je posestnik in žagar pri Žagarju v Krnici. Bil je naročnik Novic. Zanimiv je prispevek iz Novic z dne 25. 10. 1848: »7. dan maliga serpana je v radovniškem potoku pod Krnico za Kolonetam utonil 13. let star Poglajev fantič. Urban Zupan, kajžar s Kernice, 73 let star mož, ga je z nevarnostjo svojiga življenja iz vode potegnil – toda ves merteve se je že vidil. Zdej priteče Andrej Poklukar, gruntar Iz Kernice, in ga začne oživljati po poduku, ki ga je v Novicah bral, in po dolgim trudu je utonenca k življenju obudil. – Tako beremo v protokolu Radoljške kantonske gosposke 3. dan tega mesca, kteriga so nam nek gospod prijazno brati dali, lastne besede Andreja Poklukarja, ki je veselje doživel, človeka dozdevni smerti oteti.»

kar ne pomeni samo to, da je bil z njim znanec, saj to ni niti presenetljivo, če vemo, da je bil Metelko na začetku svojega duhovništva kaplan v Gorjah in je v svoji oporoki namenil 100 goldinarjev za ubožne Gorjance, temveč da je bil avtoriteta v finančnih zadevah, kar potrjuje tudi dejstvo, da je bil v letih 1850–1863 blagajnik Kranjskega historičnega društva (vir: Olga Janša Zorn, ZČ, Ljubljana, 45, 1991, številka 3),¹⁶ katerega eminentno članstvo je delovalo v dobrobit deželnega preporeda, izdajalo knjige, delale so se geološke, zgodovinske, arheološke raziskave, skrbelo je za objavo v tujih publikacijah, izvajalo se je zbiranje razstavnih eksponatov – to ni bilo društvo v današnjem pomenu besede, danes bi bolj ustrezalo ime inštitut. Janez Poklukar je umrl 23. 8. 1867 v Ljubljani. Izpolnile so se njegove sklepne besede z dne 11. 3. 1866, ko je v govoru na grobu Jožefa Poklukarja st. in svojega brata Jožefa Poklukarja – Krniškega dejal: »Pripravita mi prostor, ker pridem kmalu za vama.«

Gornji zapis je potreben za razumevanje, da je bil pravzaprav razvoj, sprožen s Stare Pokljuke, sprva z zgledom, kasneje pa z dokaj neznatno štipendijo Tomaža Poklukarja. Štipendija slednjega in podpora pravih stricev Janeza in Jožefa Poklukarja ml. je omogočila študij Josipu Poklukarju (roj. 7. 3. 1837 Krnica, u. 17. 3. 1891 Ljubljana), doktorju prava in kranjskemu deželnemu glavarju.¹⁷ Po župnijski kroniki so bili duhovniki s Stare Pokljuke in Zatrnika na prelomu 18. stoletja in začetku 19. stoletja:

- Tomaž Poklukar (roj. 1730 pri Poklukarju na Stari Pokljuki, u. 11. 4. 1814 Michelstetten, Avstrija),

¹⁶ Janša-Zorn, O. (1991).

¹⁷ Doktor prava leta 1864, deželni glavar vojvodine Kranjske od 25. 8. 1888–1891, vitez reda železne krone III. vrste leta 1883, predsednik trgovinski in obrtni zbornici, predsednik pogozdovalni komisiji za Kras, deželni poslanec in državni poslanec, mož Aleksandrine Blaznik s poroko leta 1875, solastnik Blaznikove tiskarne leta 1873, odbornik in predsednik Matice Slovenske med leti 1885–1886, glavni odbornik Kranjske kmetijske družbe, založnik in urednik *Kmetijskih in rokodelskih novic* po Bleiwessovi smrti.

- Jurij Lenkovič (roj. konec 18. stoletja pri Tomaževcu na Zatrniku, umrl v Gorjah)
- Lovrencij Poklukar (roj. 1779 pri Pustu na Stari Pokljuki, u. 1842 Gorje),
- Lovrencij Poklukar (roj. 1785 pri Poklukarju na Stari Pokljuki, u. 23. 9. 1835 v Gradu),
- Marko Žemva (roj. 1783 pri Martinovcu na Zatrniku, u. 7. 10. 1830 na Koprivniku),
- Janez Žemva (roj. 1792 pri Figovcu na Stari Pokljuki, u. 5. 3. 1876 v Kovorju),
- Martin Poklukar (roj. 10. 11. 1815 pri Poklukarju na Zatrniku, u. 24. 5. 1883 v Vodica).¹⁸

Navedeni duhovniki predstavljajo 21 odstotkov vseh posvečenih duhovnikov iz gorjanske fare v izbranem obdobju.

Je iskati vzrok v Splošni šolski naredbi iz leta 1774 in v prizadevanju gorjanskega župnika Klemena Kopavnika? Klemen Kopavnik je bil dušni pastir v gorjanski fari med letoma 1755 in 1784, hkrati pa je bil dekanijски komisar, ki je slovel kot bogoslovni učenjak.¹⁹ Ne moremo pa mimo odročnosti obeh naselij od mežnarije gorjanske farne cerkve in izhodiščne vkoreninjene predpostavke, da so bili njihovi starši zgolj trdi hribovci, vpeti v krčevine gozdov in vsakdanje preživetje, ali pa le ta ne drži in je bilo v rodovnem zapisu res nekaj več kot posledica vedenja, da se v njih pretaka modra kri? Vsekakor je šlo za močna gospodarstva, o čemer nam pričajo ostaline stavbne dediščine in obseg del, opravljenih po krčevinah, kjer so nemi pričevalci suhi zidovi, v katerih je zloženo na stotine ton kamenja.

Šolanje Tomaža Poklukarja se uvršča v predjožefinsko dobo in ostaja uganka. Je bil poslan v dolino, da zveliča delo svojih staršev v duhovniškem stanu in je bil mogoče osnovnega izobraževanja deležen v Gradu kot Blaž Kumerdej, ki je bil rojen 27. 1. 1738, ali pa je gorjanska fara že tedaj

¹⁸ *Kmetijske in rokodelske novice*, 9. 6. 1883

¹⁹ O tem piše Josip Lavtižar v svoji knjigi *Zgodovina župnij in zvonov v dekaniji Radolica*, kjer za navedenega župnika najdemo tudi navedbo, da naj bi v župnišču točil vino, kar so mu prepovedali z odlokom z dne 9. junija 1779.

premogla prizadevne kaplane ali mežnarje kot pedagoge?

Zapis podaja avtorjevo razmišljanje izvor priimka Žemva in nastanek hišnega imena Figovc, ki pa je glede na razpoložljive podatke predvsem izven pravega časovnega okvira, ker umesti prihod prvega iz rodu v čas Evgena Savojskega (1663–1736), ko je priimek Žemva po razpoložljivih podatkih že uveljavljen priimek v rodovni kontinuiteti na Zatrniku na domačiji Adamovc,²⁰ od koder je z ženitvijo na Staro Pokljuko in dedovanjem do dela zemljišča prišel prvi Figovc²¹.

V zapisu je zaradi navezave na vojskovanje

Pri Figovcu

lahko latentna sled na vedenje, da je bil pri Figovcu leta 1808 rojen Blaž Žemva, ki je kot vojaški nabornik karierno uspel kot major avstroogrške vojske ter bil oče dveh generalov, Janeza in Blaža, slednji pa je bil v letih 1911–1912 načelnik generalštaba, ali pa na vedenje, da so v času protiturških bojev poveljujoči častniki nemalokrat poskrbeli za sinove padlih soborcev tako, da so jih posinovili. Posinovili pa niso samo vojne sirote, temveč tudi vojne ujetnike ugrabljene na vojnih pohodih zoper

²⁰ *Amtsblatt zur Laibacher Zeitung*, 6. 12. 1894 – Oklic C. Kr. okrajnega sodišča v Radovljici z dne 10. 11. 1894: »Matevžu Žemvi neznanega bivališča in njegovim neznanim pravnim naslednikom, proti katerim je vložil Valentin Pretnar iz Zatrnika tožbo za priznanje lastnine do parc. št. 555/5 k. o. Zgornje Gorje ...« Navedeno zemljišče je del Adamovčeve kmetije in se nahaja tik za domačijo.

²¹ Podatke iz Nadškofijskega arhiva je raziskoval Marijan Kranjc v svojem prispevku o bratih generalih Žemva v *Vojnogodovinskem zborniku Logatec* številka 19/2005 ter Petra Žemva v seminarski nalogi.

Turke. To je bil čas trgovanja z ujetniki in sledenju zagotovitve vojnega plena in s tem povezanega finančnega okoriščanja ter posledic še srednjeveškega razmišljanja, da sta posameznikova moč in vpliv povezana s čim številnejšim potomstvom in z zagotavljanjem sorodstvenih povezav. Leta 1600 je Jurij Lenkovič dal krstiti v ljubljanski stolnici škofu Tomažu Hrenu, poleg svoje žene Suzane Zrinske, dotedaj protestantke, tudi posinovljenca Jurija, ki ga je kot ujetnika ujel v turških bojih in ki naj bi bil sin nekega turškega velikaša.²² Verjetnost nastanka pokljuško-zatrniškega rodu v priimku Žemva bi bila lahko posledica naselitve vojaka iz protiturških bojev, če upoštevamo dejstvo, da v popisu mortolozov²³ v Vinici leta 1530 najdemo Jurija Žemvo,²⁴ ki je bil lahko najemnik iz notranjosti dežele Kranjske ali Štajerske.

3. O VKLESANI LETNICI,

22 Imenitni birmanci v Ljubljani leta 1600; podatki so povzeti iz arhiva ljubljanske škofije in objavljeni v *Izvestjih Muzejskega društva za kranjsko* iz leta 1894.

23 Mortoloz (Morlaki, Vlahi, včasih slabšalno tudi lešinarji, kar kaže na njihovo udejstvovanje po končanih bojih) so bili polvojaška (oziroma še manj) formacija v Vojni krajini, ki so se jo posluževali tako Turki kot protiturški poveljniki pri obrambi pred Turki, predvsem v funkciji vohunov in oglednikov. Mortoloz niso bili enovita etnična skupina, temveč so bili ubežni živelj izpod turške oblasti, spočetka povečini resda vlaških korenin, zato splošno poimenovanje Vlahi, čeprav je bil med njimi tudi srbski ubežnik iz Like, njihov prestop v redno vojsko kot plačanci pa jim je prinesel poleg napredovanja na hierarhični lestvici in boljše eksistenčno stanje tudi preimenovanje v Uskoke, ki so bili redna vojaška formacija, njihovo naseljevanje v Vojni krajini in njihovo ustalitev (Bela krajina, Samobor, Gorjanci...) pa je iz razloga krepitve obrambe Vojne krajine izvedel Josip Lenkovič in kasneje njegov sin Jurij Lenkovič. Vlahi so bili etnična skupina romanskega porekla ter nomadskega načina življenja. Mortoloz, Vlah in Uskok je velikokrat tudi sopomenka za prebežnike izpod turške oblasti. V enote mortolozov so najemali tudi može iz notranjeavstrijskih dežel, predvsem zaradi zagotovitve reda in lojalnosti

24 Simoniti, V. (1991). *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju*. Ljubljana: Slovenska matica, str. 223.

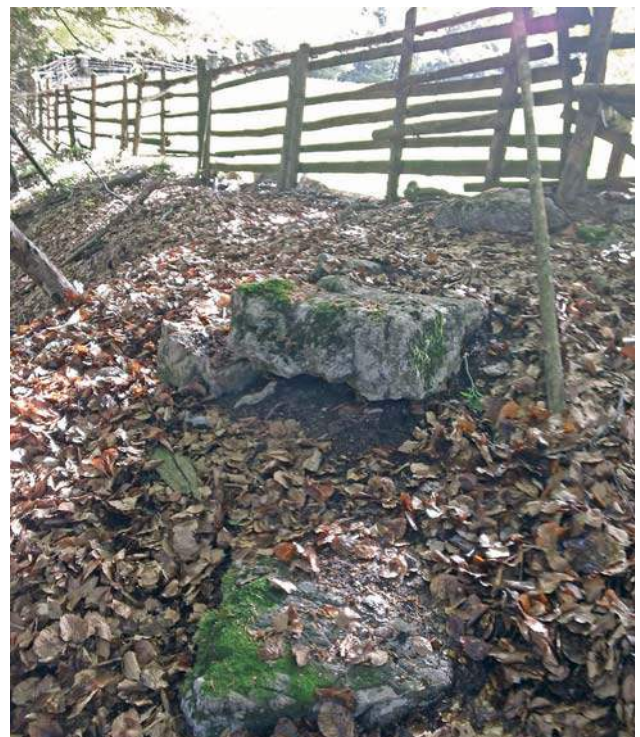
ZNAMENJU IN FRESKAH

Avtor navede, da je bil zadnjič na Stari Pokljuki leta 1842. Na pot se je podal po sedaj že deloma izginuli, deloma predelani traktorski vlaki, ki se, preden prispemo do začetka spodnjega Pustovega polja, v strmini zaradi stoletne erozije zaključí mestoma kot pešpot skozi tesen proti Vrh, ki se kot pomol zaključí nad dolino pod seboj, kjer nam pogled preko Hotunj, Gorij in Blejskega kota ponese v dalj.

V zapisu so rodoslovne vrzeli in nejasnosti,

Pod Vrhom v skalo vklesana letnica

Možna lokacija kapelice

saj gre poleg zapisanih opažanj tudi za zapis ustnega izročila. Z dovolj verodostojnosti pa lahko verjamemo v delu, ko opisuje domačije na Stari Pokljuki. Tako lahko verjamemo, da so bile na Pustovi hiši freske sv. Roka, sv. Barbare in Višarske Marije, saj je bil avtor kot duhovnik in profesor dovolj strokoven. Sv. Rok je prvenstveno zavetnik za kužne bolezni, kar se lepo naveže na avtorjev zapis o epidemiji kuge leta 1624, ki naj bi se tega leta znova pojavila v Blejskem kotu. Sv. Barbara je zavetnica rudarjev, kar se veže na razmah fužinarstva v novem veku, potrebo po oglarstvu in težnji zemljiškega gospoda, zakupnika in upravitelja, poseči po kolaču, ki je v pristojnosti deželnega gospoda. Prav iz teh razlogov je potekala kolonizacija gozdnih površin. Obstoječe freske Višarske Marije pa napeljuje na misel, da ni iz trte zvita trditev, da je preko Stare Pokljuke potekala romarska pot Bohinjcev preko Krištanov v dolino Radovne in naprej po Dolini na Višarje. In zanimivo, tudi na Poklukarjevi hiši sta bili na vzhodnem pročelju freski Višarske Marije in sv. Florijana, lahko pa tudi sv. Krištofa ali sv. Jurija (na zapis J. P. o prvem gospodarju pri Poklukarju bi bil slednji najbolj verjeten, vsi trije pa so slikani s podobnimi atributi: palica/izruvano drevo/helebarda/drog s praporom), ki pa sta bili pred dobrimi šestdesetimi leti, ko je objekt še stal, precej sprani in vidni samo v fragmentih.²⁵ Freska Višarske Marije je pravzaprav markacija romarske poti in znak romarjem, da jim hiša v potrebi nudi zatočišče. Ostanke omenjene kapelice v obliki klesanih kamnov naj bi bili pred leti odkriti in ponovno zakriti z gozdnimi deli. Prav tako je logična razlaga, da je do poselitve prišlo v času Lenkovičev, ter verjetnost, da je le ta izpeljal poselitev krčevine po zaslužnem, zvestem vojaku. Omemba grba na sklepniku hišnega portala potrjuje tezo, da je prvotno hiša pri Pustu predstavljala objekt za potrebe gozdno-rudarskega nadzorništva.

Zanimiva je letnica, ki je vklesana v skali nad najbolj strmo serpentino nekdanje poti tik pod Vrhom. V letnici zaslutimo, da se je leta

1766 nekje v tem delu zgodila tragična smrt, saj je poleg letnice vklesan krščanski križ, kot naznanilo smrti in večnega vstajenja. Med domačini je izročilo, da je tukaj gospodar pri Pustu ubil žandarja, ki naj bi ga prišel iskat, da bi ga gnal služiti vojsko. Toda to je zgolj legenda, katere verjetnost je zanemarljiva, saj bi šlo za zločin proti oblasti, ki bi našel pisno omembo v župnijski kroniki. Smrt nekoga je bila posledica nevarnega odseka poti.

4. O FUŽINARSTVU IN DRUŽINI LENKOVIČ

Tehnološki razvoj fužinarstva je umeščen v 16. stoletje, ko je posvetna oblast sprevidela, da je uspeh zoper vedno silovitejšemu prodiranju Osmanskega cesarstva odvisen od zagotovitve kakovostnega železa ter posledičnega dotoka denarnih sredstev iz trgovine z železnimi izdelki, ter od vsesplošnega razvoja. Pojem fužinarstvo obsega sklop rudarjenja, oglarjenja, plavžarstva s praženjem in topljenjem rude in nadaljnje predelave tako pridobljenega surovega železa.

Z uveljavitvijo pravnega reda s področja fužinarstva pa je deželni vladar v celotni deželi, poleg protireformacijskih ukrepov, vse bolj samosvojim deželnim stanovom manifestiral svojo nadoblast in uveljavil pripadajoče mu regalije.

Razvoj fužinarstva je vezan na prihod italijansko-furlanskih fužinarjev, ki so s tehnologijo visokih peči – plavžev ter brešjskih cajnaric in presnovk izpodrinili do tedaj uveljavljene vetrne in kmetske peči, s povečano proizvodnjo pa povečali obseg rudarjenja in oglarjenja. Fužinar je za postavitvev in obratovanje potreboval koncesijo, podeljeno s strani deželnoknežje oblasti, listina pa mu je dovoljevala obseg, vrsto in količino končne proizvodnje. Na podlagi tega je deželni gospod tudi pridobil podatke proizvodnje za celotno deželo, s tem pa poleg prihodkov iz podeljenih regalij v upravljanje dobil tudi možnost strateškega načrtovanja in usmerjanja proizvodnje,

²⁵ Pričevanje Petra Žemve.

tako pa možnost političnega pogajanja in sklepanja zavezništev. V naših krajih uveljavljen Ortenburški rudarski red (na nek način stara pravda za rudarje in sloj prebivalstva, ki se ukvarjal s taljenjem rud),²⁶ ki je bil, glede na zakupnika ali upravitelja deželnoknežjega gospostva na fevdu nekdanjih Ortenburžanov oz. Celjanov, bolj ali manj upoštevan, je leta 1517 nadomestil za celotno deželo veljavni Maksimiljanov rudarski red. Vse do uveljavitve slednjega je bila fužinarska dejavnost s priznavanjem privilegijev in svoboščin podrejena volji in samovolji fevdalnih gospodov tako napram rudarjem in fužinarjem ter posledično oglarjem kot tudi napram deželnemu vladarju. Maksimiljanov rudarski red je bil nadgrajen za časa nadvojvode Karla leta 1553 z deželnim Redom za rudarstvo in gozdove.

Fužine v Radovni so stale že leta 1571, kar temelji na podlagi listine, s katero je Piero della Grotta zaprosil za dovoljenje. Te fužine so kot železarsko-predelovalni obrat delovale do začetka 20. stoletja, ko se je celotna proizvodnja predelave surovega železa v jeklo in v kovaške izdelke selila na Javornik. Po nekaterih navedbah naj bi se vse tja do sredine 19. stoletja občasno v pečeh pražila in topila ruda.

Rudarjenje v naših krajih je bilo bolj ali manj omejeno na srednjeveški način pridobivanja železove rude v obliki bobovca, to je drobnih zrn limonita, ki so ga na območju Pokljuke in Mežaklje²⁷ površinske vode skupaj z ilovico zanesle v zakrasneli apnenec vrtač, jam in podzemeljskih vodnih tras. Rudarjenje železove rude je potemtakem predstavljalo predvsem površinski odkop vrtač, zasutih

26 Ortenburški rudarski red je izdal radovljiški zemljiški gospod Friderik Ortenburški leta 1381. Ortenburško gospostvo so nasledili Celjani, po smrti zadnjega Celjana Ulrika II. pa po dedni pogodbi Habsburžani kot deželni gospodje.

27 Etimološki izvor besede Mežaklja je mogoče res iskati v času razmaha fužinarstva in s tem prihoda italijansko govorečih prišlekov, in sicer v izpeljavi italijanske besede *mezzoacqua* (medvodje), za planoto, umeščeno med Radovno in Savo Dolinko. Vir: dr. Murko, V. Neznana Mežaklja, *Planinski vestnik*, oktober 1959.

vhodov ter prehodov v kraški svet ter iznos rude in njeno pranje. Za pranje je bila potrebna voda, za katero so skrbeli z izdelavo bučev, tj. nepropustnih zbirališč površinske ali izvirske vode v bližini nahajališč železove rude.

Avtor v svojem zapisu omeni fužine v Radovni²⁸ zgolj enkrat, ko navaja, da je Pustov Gašper našel ženo na Fužini, kar je presenetljivo ob dejstvu, da so le te v času zapisa zaposlovale okrog trideset fužinarskih delavcev, nemoteno delovanje pa je zaposlovalo vsaj še dvakrat toliko oglarjev in drvarjev, prepis zapisa pa je nastal po preselitvi fužinarske dejavnosti na Javornik, narekovelec oziroma prevajalec pa se jih niti nostalgичno več ne dotakne.²⁹ V zapisu pa je navedba topilnice ob Smešniku, kar je lahko posredovanje do sedaj neznanega ustnega izročila³⁰ o obstoju lokacije do sedaj neznane topilne peči. Smešnik je namreč hudourniški potoček na začetku doline Radovne v zaključku Tročine, ki priteče izpod naselja Perniki. Terasasti teren bi zaradi vzgonskega vetra, ki nastane v razširjeni dolini, preden le ta v isti smeri s tokom reke Radovne preide

28 Fužine v Radovni so delovale do leta 1901. Tehnološki vrhunec je bil v sredini 19. stoletja s postavitvijo dvojne pudlovke, dvema ognjiščema – breščanski peči, tremi kladivi in enim manjšim kladivom, imenovanim repač. Izročilo je, da ko so v Radovni kovali na polno, to je z vsemi kladivi, so na Stari Pokljuki, Pernikih in po celi Radovni ob obedu odložene žlice odkakovale od mize.

29 Rod Poklukarjev, kot tudi druge gorjanske družine, je bili skozi vozarjenje, drvarjenje, oglarjenje in žagarstvo močno povezan s fužinarstvom v Radovni.

30 Eno znano ustno izročilo je, da zdajšnje Fužine v Radovni niso prave fužine, temveč da so bile prvotne pri Debelem kamnu pod kueljastim pomolom v Mežaklji, imenovanim Gradišče. Samo ledinsko poimenovanje vzpetine kaže na možen obstoj v davnini opuščenege, občasnege ali stalnege prebivališča ali kontrolnege mesta za nadzor prehoda skozi dolino Radovne, ki bi lahko imel svojo peč za topljenje rude. Legenda o kači z Gradišča je lahko nadgradnja mističnege dojemanja topljenja rude in obdelave železa. Drugo ustno izročilo govori, da sta bili topilnica in kovačija na zdajšnji Frčkovi planini pred Srednjo Radovno, kjer priteče izpod Strmol potok, ki je gnal mehove.

v zoženje pod Kočevnikom, lahko omogočal obratovanje vetrne peči oziroma peči, ki bi v tehnološkem procesu deloma koristila za podpih tudi vzgonskemu vetru. Sama bližina potoka bi omogočala tudi pogon mehov in pa izpiranje rude. Glede na obstoj ortenburške posesti tudi v Gorjanskem kotu to ni nemogoče, tudi z upoštevanjem navedbe poplemenitene fužinarske družine Bobek³¹ iz Krope, vendar ne več v časovnem okviru okrog leta 1633, ko je bila fužina v Radovni že uveljavljena. V uveljavljanju fužinarskih interesov verjetno ni slučaj, da je bil Gašper Bobek leta 1634 imenovan za gorjanskega župnika, čeprav so bili njegovi interesi po smrti Tomaža Hrena leta 1630, da bi bil imenovan za ljubljanskega škofa, prav tako pa je bil v sredini 17. stoletja gorjanski župnik Oktavij Bucellini, prav tako iz fužinarske družine. To lahko razumemo kot politično potezo urejanja odnosov med fužinarji na eni strani ter cerkveno posestjo na drugi.

S fužinami v Radovni je bila povezana tudi družina Lenkovič. Ti naj bi bili iz Like, od koder so se pred Turki naselili na Kranjskem v 15. stoletju, verjetno kot vojaški najemniki, ki so napredovali na vojaški in družbeni hierarhični lestvici. General Vojne krajine, baron Ivan Lenkovič je znan, da je vodil novogradnjo trdnjave Nehaj v Senju,³² kjer še danes vidimo na pročelju njegov grb z letnico izgradnje 1558 in njegovo klesano soho v viteški opravi. Slednja je bila izdelana v dvojniku in stoji v frančiškanski cerkvi v Novem mestu, kjer je pokopan skupaj s sinom Wolfom (Vuk) Krištofom. Nagrobnik s soho je bil leta 1867 iz cerkve prestavljen pod zvonik,

31 Gašper pl. Bobek, ki je bil kratek čas leta 1633 gorjanski župnik, pred tem pa je bil kaplan graškega nuncijskega Paravicinija ter kasneje ljubljanski prošt in (menda) pičenjski škof, je umrl 8. oktobra 1634 in je pokopan v radovljiški farni cerkvi. Izhajal je iz poplemenitene fužinarske družine iz Krope, ki je v sedemnajstem stoletju doživela svoj zaton, verjetno tudi zaradi z lastne strani sprožene zamere pri ljubljanskem škofu Hrenu, ki je bil zaradi izvedene protireformacije in naselitve jezuitov v Ljubljani vpliven pri deželnem knezu (Slovenski biografski leksikon – Tomaž Hren).

32 Za gradnjo trdnjave in iz strateških razlogov je dal porušiti samostan, ki je bil izven mestnega obzidja.

napis na nagrobniku se ni ohranil,³³ ohranila pa se je njegova soha, ki je zanimiva, ker v levici drži buzdovan, z levo nogo pa stoji na kači, ki naj bi ponazarjala turško nevarnost. Baron Ivan Lenkovič je bil znameniti vojskovodja in vrhovni poveljnik v Vojni krajini, ki sta jo sestavljali Slavonska in Hrvaška krajina. Lenkoviči naj bi na Kranjsko prišli konec 15. stoletja, tako naj bi bil znan Mihel Lenkovič kot oskrbnik Krištofa Frankopana na postojnskem gradu leta 1527.³⁴ Odgovor na nastanek poplemenitstva je mogoče iskati tudi v vazalni navezavi z Zrinskimi, saj je Lenkovičev grb sestavljen iz vodoravno postavljenega ščita, na katerem je ptičjeglavi zmaj, in nad njim turnirska čelada, katere vrh je prav tako okrašen z kačjeglavim zmajem. Zmaj na ščitu bi sporočal nekdanjo vazalnost Zrinskim. Vojaška pot Ivana Lenkoviča naj bi se začela že v obrambi Dunaja leta 1529, kasneje naj bi bil namestnik poveljnika v trdnjavi Bihač do leta 1537 in poveljnik v Žumberaku, kjer je pripeljal prve Uskoke kot del protiturških obrambnih sil, kasneje pa jih je naselil v Beli krajini in v okolici Kostanjevice. Sam je bil lastnik več gradov na Kranjskem (Pobrežje, Mehovo, Otočec) ter zemljišč in pripadajočih pravic.

Poveljnik Vojne krajine Ivan Lenkovič je umrl 8. junija 1569 in potemtakem ni mogel biti zakupnik blejskega gospostva, saj je bil v tem času zakupnik njemu, v vojaškem smislu, podrejeni Herbert Turjaški,³⁵ kateremu

33 Napis je ohranjen v samostanski kroniki in se je glasil: »Hier liegt begraben und ruhet der Edl. und gestreng Ritter Hans Lenkovitschzu Freythurn an der Culp weyland Kaisers Ferdinand und jetziger kayser Mays. auch Furstleutnant. Durch laucht Herrn Carl Erz Herzogenzu gewester Rath und Oberst Feldt Hauptmann der Draye Landen Steuer,Cärnten und Krain, an denwindischen und Croatischen Gränzen und mehr ort Flecken. So gestorben ist den 22. Tag Juny im 1569 Jahr, dem Gott der allmächtige sambt seinen allda begrabenen Sohn Wolff Cristoph und allen Glaubigen Sellen im christlichen Urstand verleihen wollen. Amen.«

34 Steklasa, I. (1982). Ivan Lenkovič. *Letopis Matice Slovenske*. – Avtor je povzema podatke po Valvasorju, Lopašiču, Dimitzu idr.

35 Tudi grb Herberta Turjaškega je na pročelju trdnjave Nehaj, ki je bil v času gradnje in deloma po njej senjski kapetan.

zaradi pripadnosti protestantizmu briksenški škof najemne pogodbe leta 1572 ni več podaljšal, tega leta pa je postal zakupnik Ivan Josip Lenkovič, ki bi bil lahko v senci očetove slave živeči sin, ki je nenadoma umrl leta avgusta 1580 v Gradcu.³⁶ Po njegovi smrti je zakupništvo v njegovem imenu vodila zaradi mladoletnih otrok njegova vdova Ana Marija Thurn s pomočjo bratov Janeza, Ambroža in Žiga Thurna do leta 1592.³⁷

V zvezi z Ivanom Lenkovičem je treba povedati, da je poleg domnevnega sina Ivana Josipa imel že omenjenega sina Wolfa Krištofa, tri hčere, od katerih je bila Katarina poročena z Gašparjem Frankopanom,³⁸ in sina Jurija Lenkoviča, ki je bil vojskovodja in poveljnik Hrvaške krajine ter kranjski deželni glavar od leta 1592 do smrti leta 1601, ki je kot vnet pristaš katolicizma, skupaj s škofom Tomažem Hrenom, dal izgnati luterance iz Kranjske.

Jurij se je leta 1597 poročil s Suzano³⁹ na Ptujju v hiši svojega tasta Jurija Zrinskega, ki je bila v času poroke še luteranske vere, s katero sta imela hči Sofijo. Zaradi posledic ran v bitki pri Klisu je umrl 8. junija 1601 in je pokopan v cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani. Na freski v cerkvi je napačna letnica smrti, verjetno posledica restavratorskih del pred leti.

Jurij Lenkovič je umrl za posledicami ran, ki jih je dobil leta 1596 v bitki pri Klisu, v kateri je padel oziroma kot ujetnik izginil Frančišek Lenkovič, sin Ane Marije Lenkovič, ki je dala v spomin na sina sezidati cerkev v Sebenjah.⁴⁰

36 Nenadno smrt Ivana Josipa Lenkoviča v Grazu leta 1582 je navajal Vajkard Valvazor v *Slavi vojvodine Kranjske* in to so povzemali kasnejši avtorji, tudi France Gornik, ki pa je napačno zapisal, da je bil I. J. Lenkovič vrhovni poveljnik na hrvaški granici (Bled v fevdalni dobi, str. 126). 36

37 Tako France Gornik v svoji knjigi iz leta 1967 z naslovom *Bled v fevdalni dobi*, ki je črpal podatke iz Nadškofijskega arhiva in listin blejske župnije.

38 Katarina je bila potemtakem stara mama Ani Katarini, ženi Petra Zrinskega, in stara mama Franu Krstu II. Frankopanu, ki jima je bila 11. 4. 1671 zaradi upora odsekana glava v dunajskem Novem mestu.

39 Suzana se je po smrti Jurija poročila s slavonskim plemičem Nikolo Nadasdyjem. 39

40 Ivan Steklasa je v biografiji Jurija Lenkoviča ta podatek povzel po rokopisih škofa Tomaža Hrena.

Napisi z imeni deželnih glavarjev v cerkvi

Temeljni kamen je posvetil škof Tomaž Hren leta 1604, samo cerkev pa 14. septembra 1608, ko so izvedli tudi prekop Ane Marije, ki je v času gradnje umrla in bila začasno pokopana v cerkvi sv. Jurija v Gorjah.

Lenkoviči so bili zakupniki blejskega gospostva v času, ko so najbolj izbruhnili nesoglasja med fužinarji, rudarji in oglarji na eni strani ter zemljiškim gospostvom na drugi. Ivan Josip in kasneje Ana Marija Lenkovič je kot zakupnica uveljavljala pravico zemljiškega gospostva napram fužinarjem in vsem deležnikom, ki so bili podvrženi rudarskemu redu in rudarskemu sodniku, po drugi strani pa je kot lastnica fužin v Bistrici in v Radovni⁴¹ in kot zakupnica izkoriščala možnost gospodarjenja z gozdovi. Po drugi strani pa je rudarski sodnik posegel v pravice zemljiškega gospostva ter posledično tudi v pašne in gozdne pravice kmetov, kasneje pa tudi v lovne pravice gospostva. Prav iz tega razloga je možno, da so osamljene kmetije prevzele nalogo gozdnih nadzorništev v času vsesplošne samovolje, tako rudarskega sodnika, gozdnih nadzornikov, fužinarjev, zakupnikov in navsezadnje tudi kmetov, ki so v novih razmerah tudi izkoriščali možnost dodatnega zaslužka.

41 Fužine je prevzela kot zakupnica zemljiškega gospostva v osemdesetih letih 16. stoletja zaradi dolgov Piera della Grotte.

Pri Pustu

Klet pri Pustu

Viri:

- Gornik, F. (1967). *Bled v fevdalni dobi*. Bled: Zavod za napredek turizma.
- Janša-Zorn, O. (1991).
- Kokošinek, N. (1995). *Zgodovina fužine v Radovni*. Jeseniški zbornik, str. 185–196.
- Pokorn, F. (1904). *Doneski k zgodovini Bleda in okolice*. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 14(1/2), 1–8, 110–125, 145–168.
- Simoniti, V. (1991). *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Steklasa, I. (1892). *Ivan Lenkovič. Letopis Matice Slovenske*.
- Steklasa, I. (1895). *Jurij Lenkovič. Letopis Matice Slovenske*.

Ulice k Poklukarju

Pri Poklukarju